

Позиція Української національної платформи ФГС СхП

9 грудня 2022

Повоєнне відновлення України має бути зеленим

Позиційний документ підготовлений в рамках діяльності Української національної платформи ФГС СхП з метою донесення до української влади й міжнародних партнерів необхідності належного запровадження принципів сталого розвитку у повоєнному відновленні України. Документ окреслює основні завдання щодо відбудови зруйнованого внаслідок широкомасштабної російської агресії, визначає потенційні ризики та пропонує шляхи відновлення й подальшого розвитку країни.

Вступ

Повномасштабна російська військова агресія проти України, розпочата путінським режимом 24 лютого 2022 року, змінила життя кожного українця та громадянського суспільства України загалом, та УНП, зокрема. Якщо до початку брутального російського вторгнення в Україну пріоритетами для Української національної платформи ФГС СхП залишалися питання європейської інтеграції та євроінтеграційних реформ у цільових сферах, а також питання майбутнього Східного партнерства, що розглядалися через призму доєднання України до Європейського зеленого курсу та відновлення після пандемії COVID-19, то після 24 лютого діяльність УНП ПГС максимально сфокусована на впливі війни на Україну, — на наше суспільство, довкілля, європейське майбутнє.

Війна змусила перенаправити зусилля ОГС на невідкладні та життєво важливі напрями діяльності, як-от допомога громадянам та організаціям, що опинилися у зоні бойових дій чи під окупацією, об'єктам природно-заповідного фонду, волонтерська допомога ТРО та ЗСУ, фіксація наслідків впливу війни на довкілля, фактів екоциду, впливу на енергосистему України. Проте вже за кілька місяців після початку війни та відступу російських військ з півночі України ми змогли охопити й більш стратегічно важливі питання, як-от оцінка шкоди, завданої довкіллю російською агресією, збитків та загроз для енергобезпеки та, що, мабуть, найбільш важливо, — перспективи зеленого відновлення України у післявоєнний період. Ураховуючи отримання у червні 2022 року статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, зелена післявоєнна відбудова України набуває ще глибшого сенсу, фактично стає запорукою побудови успішної, конкурентоспроможної країни, що здатна стати невід'ємною частиною майбутньої кліматично нейтральної Європи. Тому саме на цих викликах було зосереджено зусилля і уряду і громадянського суспільства, починаючи з другої половини 2022 року.

Водночас зелена відбудова неможлива в умовах, коли довкільні питання відходять з перших позицій державної політики, що не дивно для умов воєнного часу.

1. Зелене відновлення: переваги та нові можливості

Зелене відновлення — це системна відбудова нової моделі інфраструктури та економіки країни, що базується на принципах сталості та мінімізує наявні й майбутні ризики, з наскрізним урахуванням екологічної та кліматичної складової.

Ризики

Зелена модель розвитку зіштовхується з низкою ризиків, як-от: екстремальні погодні явища та деградація екосистем через глобальну кліматичну кризу; ризики, пов'язані з пошкодженням логістичних ланцюгів та доступу до глобальних ринків для придбання ресурсів та продукції (через можливі воєнні, політичні або економічні кризи); невідновлювані або важко відновлювані втрати природного капіталу, пов'язані з забрудненням довкілля і здоров'ям людей (вирубка лісів, забруднення повітря та водних ресурсів, обміління річок, втрати біорізноманіття через порушення екосистем, деградація ґрунтів тощо).

Ризики, пов'язані зі зміною клімату, деградацією довкілля та виснаженням природних ресурсів, додатково підсилюються та вкрай загострюються через військові дії та агресію росії.

Ціллю нової моделі розвитку є стійке довгострокове функціонування країни навіть за кризових умов.

Переваги

Зелене відновлення слід розглядати як економічну необхідність для майбутнього розвитку України. Зелений перехід забезпечить більшу економічну ефективність і конкурентоспроможність України на європейському та світовому ринках. Реконструкція пропонує Україні можливість перескочити до більш екологічних технологій, зменшити залежність від викопного палива та прагнути до економіки з нульовими викидами. Парадоксально, але масштабні руйнування надають унікальні можливості для подолання розриву у технологіях та моделях розвитку — порівняно з країнами ЄС — шляхом відбудови економіки та інфраструктури з нуля.

У довгостроковій перспективі процес післявоєнного економічного розвитку має стати фундаментальним переходом України до зеленої та чистої економіки. Реконструкція не повинна відтворити довоєнну економіку, яка базувалася на викопному паливі, була енергомісткою з інтенсивним забрудненням довкілля. Пріоритетом урядової політики має бути коригування курсу економіки шляхом будівництва більш енергоефективних і менш енергозатратних промислової й транспортної системи, комунальних закладів та житла, а також використання низьковуглецевих матеріалів та розвиток природо орієнтованого й вуглецевого сільського господарства. Важливо чітко визначити та проголосити цілі позбавлення залежності від викопного палива та включення зеленого переходу та стійкості як ключових підходів до всіх аспектів післявоєнного економічного розвитку. Це

має стосуватися не лише територій, які найбільше постраждали від війни, а й усіх територій України.

2. Чому це треба планувати вже зараз і що буде, якщо ми перенесемо екологічну складову на потім

Завдання щодо відновлення України після російської широкомасштабної агресії постало одразу після деокупації північних регіонів України — ми всі побачили жахливі наслідки російської окупації та мали реагувати негайно й адекватно. Одразу кілька різних спільнот та численні експерти висловили свої пропозиції, на основі яких почалася розробка національного плану відновлення України.

Питання про зелене відновлення постали від самого початку розробки плану. Досить швидко екологічні організації та експерти об'єдналися для обговорення теми та для відстежування процесу підготовки плану, постаралися ввійти до всіх робочих груп офіційного процесу. На початку травня було вироблено спільну позицію, яка оприлюднена у вигляді [основних принципів зеленого відновлення](#). Але реакція на пропозиції екоспільноти дуже квола, вони здебільшого не враховуються урядом у фінальних розробках.

Оприлюдненому на урядовій вебсторінці проєкту Плану повоєнного відновлення України бракує єдиної візії та спільних цілей, в основі яких має лежати зелене відновлення, а питання клімату та охорони довкілля не мають системного наскрізного характеру.

Повторюючи за європейськими партнерами твердження про необхідність відбудови на засадах сталого розвитку, з урахуванням кліматичних викликів, урядові структури, на жаль, не передбачають конкретних шляхів втілення цих принципів у розроблених проєктах або їм знаходиться другорядне місце у планах на далеке майбутнє.

Відтак ті ризики, про які ми говорили на початку, можуть не просто збільшитися, а стати катастрофічними ще до того, як почнеться екологізація повоєнної економіки чи впровадження ЄЗК (Європейського зеленого курсу).

Ми не можемо сьогодні визначити масштаби руйнувань та порахувати потреби повоєнного відновлення. Але ми можемо окреслити основні обмеження та визначити на національному рівні чого не можна робити в процесі відновлення. Ці рамкові орієнтири мають втілюватися на регіональному та локальному рівні відповідно до конкретних місцевих умов.

Що довше ми будемо відкладати екологічні реформи, то більш коштовними вони будуть. Так, у 90-ті роки впровадження екологічних асquis ЄС для нових членів ЄС з ЦСЄ коштувало близько 1К Євро на душу населення[1], що для України склало б тоді приблизно 46 млрд Євро загалом [2]. Сьогодні ця сума тільки через інфляцію (без урахування воєнних дій) досягла б близько 76 млрд. І надалі вона зростатиме. Тут ідеться насамперед про інвестиції в належне очищення промислових скидів у поверхневі водойми та питної води,

побутових стоків, викидів у повітря та забезпечення належного функціонування інфраструктури поводження з відходами.

3. Основа зеленого відновлення – впровадження екологічних та кліматичних реформ, необхідних для отримання членства в ЄС

Незалежність дісталася Україні відносно легко, без тяжкої боротьби. Тому через 30 років український народ платить найвищу ціну за те, щоб бути незалежним. Якщо членство в ЄС буде «подароване» Україні в разі її перемоги над росією, без належного виконання завдань повної демократичної трансформації та євроінтеграції, це однаково доведеться робити згодом, але платити набагато більшу ціну. Це ж стосується і вчасного врахування/неврахування можливих втрат природного капіталу чи наслідків зміни клімату.

Політики та уряд мають публічно визнати, що тематика охорони довкілля та зміни клімату є одним із пріоритетів, а не другорядною складовою. Забезпечення її наскрізності розв'яже проблему відставання України в адаптації та впровадженні норм екологічного законодавства ЄС та повноцінну участь у Європейському зеленому курсі.

Європейський зелений курс — це не лише про клімат і довкілля. Це програма амбітної трансформації, «озеленення» практично всіх сфер суспільного життя. ЄЗК ставить конкретні завдання у дев'яти сферах, а саме: клімат, енергетика, промислова стратегія для циркулярної економіки, стала і розумна мобільність, зелена сільськогосподарська політика, збереження біорізноманіття, нульове забруднення, фінанси та ЄС як глобальний лідер[3]. Так само під час формування програми відновлення та її заходів мусить відбутися озеленення всіх секторів української економіки, що відновлюватимуться {3}.

Варто згадати, що до широкомасштабного нападу росії на Україну експерти оцінювали прогрес у впровадженні екологічного розділу Угоди про Асоціацію як незадовільний. Більшість законів з адаптації природоохоронного законодавства до вимог ЄС залишалися неприйнятими, а впровадження вже прийнятих наражалось на серйозні перепони.

Війна — це страшне лихо, проте вищий законодавчий орган продовжує роботу. І профільний комітет ВРУ також. Підготовка і прийняття європейських законів — це фронт депутатів ВРУ. Ненормально, що на законодавчі ініціативи з обмеження чи скасування екологічних оцінок для розгортання нових бізнесів депутати знаходять час, а для прийняття законів про екологічний моніторинг чи екологічну інспекцію — ні. Відсутність тільки цих двох законів унеможливорює нормальний екологічний облік та отримання правдивої інформації про стан довкілля для прийняття управлінських рішень, а також поточний нагляд і контроль.

Шлях імплементації екологічних та кліматичних зобов'язань не буде коротким та простим, адже у сфері довкілля та клімату нараховується близько 200 нормативно-правових актів, відповідно до яких Україні потрібно привести у відповідність своє законодавство. І така

апроксимація не може бути формальною, лише «для галочки»: Україна має справді бути готовою до практичної реалізації усього законодавства та політики ЄС.

Зважаючи на важливість кліматичних питань у контексті Європейського зеленого курсу в ЄС та наміри України стати частиною цієї європейської амбітної ініціативи, питання зміни клімату буде важливим і в контексті виконання Україною усіх умов для набуття повноправного членства в ЄС. З огляду на останні тенденції в ЄС щодо інтеграції кліматичних питань в усі сфери політики, кліматичні зобов'язання швидше за все будуть частиною вимог не лише екологічної глави під час переговорного процесу, але й таких сфер, як енергетика, транспорт, сільське господарство, торгівля тощо.

Необхідно врахувати попередній досвід апроксимації у сфері довкілля та зміни клімату, який Україна набула в процесі імплементації Угоди про асоціацію, щоб пришвидшити прогрес імплементації законодавства і політики ЄС у цій сфері та забезпечити умови для підтримки переговорного процесу та повноцінної інтеграції України в ЄС.

Виконання Угоди про асоціацію, а також Копенгагенських критеріїв для вступу в ЄС у частині охорони довкілля та зміни клімату, є не паралельним до Плану відновлення України процесом, а його невід'ємною й обов'язковою частиною (краще було б — передумовою успішного відновлення). Звісно, великі інвестиції прийдуть лише під гарантії безпеки, які може дати тільки вступ до НАТО. Однак, вступ до НАТО неможливий без завершення основних реформ.

Без цих реформ буде неможливо перейти до сучасної моделі управління довкіллям — належного екологічного врядування.

4. Зелене відновлення України і його вплив на країни Східного партнерства

Війна виокремила й загострила проблеми, які ми, українське суспільство, роками не вважали за потрібне вирішувати. Водночас війна показала приклади виживання завдяки самодостатності та самоорганізації окремих громад та громадянського суспільства загалом.

Втім недостатньо зробити висновки з уроків війни. **Необхідно визначити пріоритети подальшого розвитку, відповісти на питання: що саме ми хочемо побудувати, відбудовуючи.** Шлях до повноцінного членства в ЄС пролягає через усвідомлення цілей та інструментів їх досягнення відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Системна відбудова країни та її економіки на принципах довкільної сталості з мінімізацією наявних і майбутніх ризиків, запровадження децентралізації та самоорганізація громад — досвід України має стати частиною подальшої політики Східного партнерства.

Особливою метою співпраці та підтримки у рамках Східного партнерства є виконання головних політичних цілей, зокрема Паризької угоди (про зміну клімату) та Порядку денного ООН до 2030 року та її Цілей сталого розвитку {4}. За умови зеленої відбудови

Україна здатна стати лідером у регіоні, надати приклад для наслідування Молдові та Грузії, а також іншим країнам Східного партнерства, сприяючи їхній тіснішій європейській інтеграції та посиленню майбутньої розширеної Європи.

Рекомендації:

Необхідно визначити пріоритети подальшого розвитку, відповісти на питання – що саме ми хочемо побудувати, відбудовуючи. Потрібна єдина візія та спільні цілі, основою яких має бути зелене відновлення.

Верховна Рада України

- погодити та ухвалити євроінтеграційні закони відповідно до Угоди про асоціацію та Європейського зеленого курсу. Це буде підґрунтям зеленої трансформації.

Уряд України

- забезпечити наскрізність екологічної/кліматичної складової в усіх планах відновлення та урядових ініціативах згідно з ЄЗК, що є невід'ємною складовою політики розвитку ЄС;
- забезпечити повну інтеграцію до ЄЗК, та запровадження найкращих доступних технологій і практик, дружніх до довкілля і клімату;
- залучити в усі процеси формування урядових ініціатив щодо відновлення України широке представництво організацій громадянського суспільства екологічного спрямування, керуючись принципами Належного екологічного врядування.

ЄС і, зокрема, представництво ЄС в Україні

- забезпечити супровід та підтримку інтеграційних процесів між впровадженням Угоди про асоціацію, екологічними реформами та програмою відновлення.

Громадянське суспільство, зокрема Українська національна платформа ФГС СхП та Українська сторона платформи громадянського суспільства Україна-ЄС, будуть і надалі виконувати моніторингову функцію щодо повоєнного відновлення України на засадах сталого розвитку й зеленої трансформації та брати активну участь у сталому економічному відновленні України.

[1] <https://ec.europa.eu/environment/archives/enlarg/pdf/compcos.pdf>

[2] <https://www.in2013dollars.com/europe/inflation/1996?amount=100>

[3] http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/ECR_2021_web_final.pdf

[4] https://www.eeas.europa.eu/node/109099_en